

تحلیلی بر کیفیت زندگی شهری و تفاوت‌های فضایی آن در (مناطق ۱ و ۱۹ کلان‌شهر تهران)^۱

فرزاد بریاجی

دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، تهران

حسین حاتمی نژاد^۲

دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

ناصر اقبالی

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۷/۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۶

چکیده

کیفیت زندگی از موضوعاتی است که امروزه در مطالعات شهری، از منظر علوم مختلف از جمله جغرافیای شهری، شهرسازی، علوم اجتماعی، روانشناسی، اقتصاد، مدیریت، علوم سیاسی و... مورد توجه محققان واقع شده است. بر این اساس در بسیاری از کشورهای توسعه یافته برنامه ریزان در تلاش برای نمایش سطوح کیفیت زندگی در سطوح مختلف جغرافیایی هستند تا از این طریق بتوان راهکارهای بهینه‌ای را برای بهبود کیفیت زندگی نواحی عقب مانده بیابند. در این پژوهش به بررسی و تحلیل کیفیت زندگی شهری و تفاوت‌های فضایی آن در مناطق ۱ و ۱۹ کلان‌شهر تهران پرداخته شده است. روش تحقیق حاضر مبتنی بر تحقیق موضوعی است و به صورت توصیفی - تحلیلی انجام می‌گیرد و از نظر هدف کاربری است. روش گردآوری اطلاعات شامل اسنادی (کتابخانه‌ای) و پیمایشی (میدانی) است که در مجموع از روش‌های آمیخته کمی و کیفی استفاده شده است. برای جامعه آماری و بر اساس فرمول کوکران و با توجه به ضریب خطای ۵٪ برای مناطق ۱ و ۱۹ تعداد ۳۲۲ پرسشنامه تعیین شده است پرسشنامه‌های تدوین شده در بین ساکنان دو منطقه توزیع گردیده است و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه‌ها از نرم‌افزار SPSS و نرم‌افزار GIS استفاده گردیده است. نتایج به دست آمده بیانگر آن است که بین دو منطقه ۱ و ۱۹ تهران تفاوت‌های فضایی ناشی از تفاوت‌های اقتصادی و اجتماعی موجود در بین دو منطقه است و همین امر سبب تفاوت‌هایی در کیفیت زندگی ساکنان دو منطقه شده است.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، نابرابری‌های فضایی، SPSS، GIS، تهران.

۱- این مقاله مستخرج از رساله دکتری، تبیین کیفیت زندگی شهری و تفاوت‌های فضایی آن در مناطق ۱ و ۱۹ کلانشهر تهران می‌باشد.

۲- (نویسنده مسئول) Hataminejad@ut.ac.ir

مقدمه

کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین مسائل پیشروی جهان امروز است (philips, 2006: 276) طوری که ارتقاء کیفیت زندگی از مهم‌ترین اهداف حکومت‌ها و دولت‌های مختلف در سطح دنیا محسوب می‌شود (حسین زاده و میرزایی، ۱۳۸۶: ۱۷). شهر به‌عنوان بستر زیست بشر دارای نقش اساسی در ایجاد احساس رضایتمندی داشته و در واقع شکل دهنده سبک زندگی و تعیین کننده کیفیت زندگی اوست. پس توجه به محیط فیزیکی شهر از سوی برنامه ریزان و ساماندهی آن نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی بشر دارد (Lynda, 2005) کیفیت زندگی مفهومی گسترده است که مفاهیمی چون زندگی خوب، زندگی با ارزش، زندگی رضایت بخش و زندگی شاد را در بر می‌گیرد (-79 Mccrea at al, 2006: 96). در دهه‌های گذشته روند شتابان شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه با تأثیر صرف بر روی جنبه‌های کمی عینی توسعه (رشد) به ویژه در سال‌های پس از جنگ جهانی دوم، نه تنها دستیابی به توسعه را مقدور نساخت بلکه بر نابسامانی‌های کیفیت زندگی شهرهای جهان سوم افزود (3:- Pacione, 2003) مطالعه کیفیت زندگی بررسی عوامل مؤثر در احساس خوب داشتن، مفهوم زندگی و شادی‌های مردم است. از طرف دیگر کیفیت زندگی یکی از رویکردهای نوین در زمینه اصلاح و تکامل مفهوم توسعه است که در پرتو نفوذ این مفهوم، رویکرد جدید در عرصه برنامه‌ریزی شهری شکل گرفته است که معتقد است برنامه‌ریزی شهری علاوه بر توجه به اهداف کالبدی و کارکردی، می‌باید به نیازها، کیفیت، آسایش روانی، همبستگی و تعلق اجتماعی و غیره، نیز پاسخگو باشد. در کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای توسعه یافته کیفیت زندگی در سطح پائینی قرار دارند و نابرابری‌های اجتماعی- اقتصادی در سطح مناطق درونی این‌گونه شهرها باعث تفاوت‌های آشکاری در کیفیت زندگی ساکنان آن‌ها گردیده است، با توجه به افزایش جمعیت کلان‌شهر تهران و قشربندی‌های اجتماعی مختلف، تفاوت‌های فضایی نشان می‌دهد که گروه‌های کم درآمد در پیرامون شهر سکنی گزیده‌اند و قشر مرفه در مقابل آن، یعنی شمال شهر تهران سکونت دارند در این تحقیق کیفیت زندگی در دو منطقه ۱ و ۱۹ از کلان‌شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است. منطقه ۱ در شمال تهران واقع شده است و سیمای ظاهری آن نشان می‌دهد که از لحاظ کالبدی سیمای کاملاً متفاوتی با منطقه ۱۹ دارد و جزء مناطق برخوردار بشمار می‌رود و منطقه ۱۹ که در جنوب تهران است از لحاظ کالبدی با منطقه ۱ متفاوت است. در واقع این پژوهش به تبیین کیفیت زندگی شهری و تفاوت‌های فضایی آن در مناطق ۱ و ۱۹ کلان‌شهر تهران می‌پردازد.

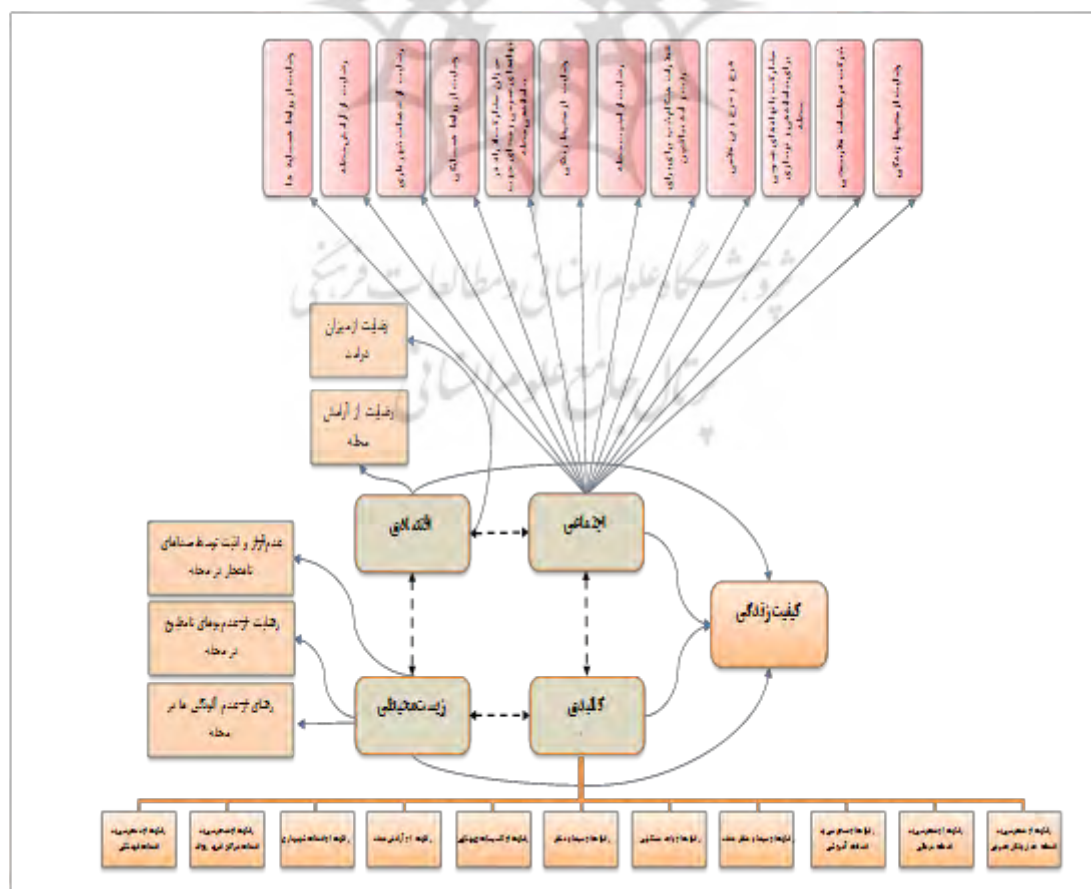
نوع پژوهش در این تحقیق بر اساس هدف کاربردی است و روش تحقیق در آن، توصیفی تحلیلی است. شیوه گردآوری داده‌ها اسنادی (کتاب‌ها، مقالات، مجله‌ها و نشریات مختلف داخلی و خارجی، سایت‌ها، آرشیو و سوابق آماری سازمان‌های مختلف و اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن)، پیمایشی (مراجعه حضوری به محدوده مورد پژوهش و ثبت اطلاعات از طریق مشاهده، نظرسنجی، مصاحبه با گروه‌های مختلف مرتبط با موضوع (متخصصین در سطح مناطق و نواحی شهرداری و ساکنین و اصناف منطقه و سایر گروه‌های درگیر و نیز پرسش‌نامه) است. جامعه آماری مورد مطالعه این پژوهش شهروندان ساکن در مناطق ۱ و ۱۹ تهران است. با توجه به اینکه یکی از اهداف تحقیق تحلیل فضایی کیفیت زندگی در دو منطقه است بنابراین پرسشنامه‌ها باید به صورت مکانی باشند،

جهت دستیابی به این هدف بر اساس حجم نمونه که توسط فرمول کوکران و با توجه به ضریب خطای ۵٪ تعداد ۳۲۲ عدد پرسشنامه تعیین شده است که با استفاده از ابزار Fishnet در نرم افزار Arc GIS اقدام به تقسیم مناطق به بلوک‌هایی گردیده و پرسشنامه‌ها پس از کدگذاری در هر بلوک تقسیم شده است و نیز برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده گردیده است، همچنین با استفاده از آزمون یومن - وایت نی تحلیل‌های نهایی صورت گرفته و در نهایت جهت تهیه نقشه‌های نهایی از نرم‌افزار Arc GIS استفاده شده است.

مبانی نظری

رویکرد علمی به کیفیت زندگی از سال ۱۹۲۰ میلادی یعنی زمانی که پیگو در کتاب خود به نام «اقتصاد و رفاه» این موضوع پرداخت، سیر تازه‌ای یافت. پیگو در این کتاب برای نخستین بار واژه کیفیت زندگی را به صورت تخصصی به کار برد؛ اما مفهوم کیفیت زندگی به طور جدی در دهه ۱۹۶۰، در جنبش شاخص‌های اجتماعی ایالات متحده مطرح شد (مهدی زاده، ۱۳۸۵: ۲۴). واژه Qual در لاتین به معنای چیزی و چه و Quality به مفهوم چگونگی آمده و Qol از نظر واژگانی به معنای چگونگی زندگی و دربرگیرنده تفاوت‌های آن است که برای هر فرد، ویژه و یگانه و متفاوت با دیگران است (کرد زنگنه ۱۳۸۱، ۲). کیفیت زندگی مفهومی است چندوجهی، نسبی و متأثر از زمان، مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که از یک سو، ابعاد عینی و بیرونی و از سوی دیگر، ابعاد ذهنی و درونی دارد. از این رو، ارائه تعریفی جامع برای آن آسان نیست (رهنما، ۱۳۷۵، ۳۴). کیفیت زندگی شامل اجزا و عوامل رفاه همراه با عوامل عمومی مانند بهداشت، رفاه، آزادی انتخاب و آزادی پایه‌ای و به طور کلی عوامل روشن‌تر مانند در دسترس بودن غذا، پوشاک، آب آشامیدنی، امکانات آموزش و پرورش، مراقبت‌های بهداشتی و درآمد است (Keles, 2012: 24). گروه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی (WHO-QOL GROUP)، کیفیت زندگی را ادراک فردی از وضعیت زندگی در متن نظام‌های فرهنگی و ارزشی جامعه و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها، علائق و نگرانی‌های فرد توصیف می‌کند. فو (۲۰۰۰) کیفیت زندگی را به عنوان رضایت کلی فرد از زندگی‌اش تعریف می‌کند. داس (۲۰۰۸) کیفیت زندگی را به عنوان بهزیستی یا عدم بهزیستی مردم و محیط زندگی آن‌ها تعریف کرده است. به طور کلی کیفیت زندگی شهری ممکن است احساس خوبی باشد که حاصل ترکیبی از عوامل مرتبط با حس مکان یا هویت مکان از قبیل خوانایی، خاطره جمعی و حس تعلق تاریخی است (Wang et al, 2010). می‌توان کیفیت زندگی همانند رفاه اجتماعی است و اغلب از شاخص‌های عینی استفاده می‌شود (Moser, 2009: 352) اما معیارها و ابزارهای ثابت برای اندازه‌گیری و بهبود رفاه شهروندان در دسترس نیست (Morais & Camanho, 2011: 398). شاخص‌های کیفیت زندگی مشتق علمی و منعکس کننده کلی احساس نه تنها فرد بلکه تمامی شهروندان است. شاخص اقتصادی، ذهنی و اجتماعی همه می‌توانند باعث بهبودی در کیفیت زندگی جامعه و همچنین به عنوان عوامل خاص رفاه را تحت تأثیر قرار دهد. (Diener & Eunkook, 1997: 213). شاخص‌های کیفیت زندگی را می‌توان شامل معیارهای که در زندگی مردم و احساسات آن‌ها نقش اساسی دارند، دانست (Young, 2008: 3). در کل چارچوب اصلی شاخص‌های کیفیت زندگی را مضامین اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و ویژگی‌های فردی شکل می‌دهد؛ اما شاخص‌های سلامتی و تأثیرات محیطی نیز در مطالعات کیفیت زندگی اهمیت زیادی دارند (Fryback et

al, 2010: 2). به عبارتی دیگر بهبود در وضع کیفیت زندگی در یک شهر، از جمله در مسائل زیست محیطی، فرهنگی، سیاسی، نهادی، اجتماعی و اقتصادی باید صورت پذیرد تا انتظارات فرد تأمین شود (Cuadrado et al, 2012:68). شاخص‌های کیفیت زندگی از دیدگاه صاحب‌نظران: (Camagni et al, 1998)، به مؤلفه‌های فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی کیفیت زندگی اشاره کرده‌اند و معتقدند که تعادل این مؤلفه‌ها، کیفیت زندگی را در هر لحظه از زمان تحت تأثیر قرار می‌دهد. براتی و یزدان پناه (۱۳۹۰)، ۱- کیفیت دسترسی به خدمات ۲- کیفیت مسکن ۳ - ارزش‌های محیط شهری ۴- امنیت اقتصادی ۵- کیفیت محیط اجتماعی. (Hardi, 2006), (Talen et al, 2007), (Rinner, 2007) al, 2007)، اظهار داشته‌اند که مؤلفه‌های فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی هسته اصلی مطالعه کیفیت زندگی رو شکل می‌دهند. (فرجی ملایی و همکاران، ۱۳۸۹)، کیفیت زندگی چهار بعد اساسی زندگی انسان یعنی ابعاد اقتصادی، ابعاد زیست محیطی، ابعاد اجتماعی و در نهایت، ابعاد فرهنگی- سیاسی را در بر گرفته است (قالیباف و دیگران، ۱۳۹۰)، بهبود زیرساخت‌ها، وضعیت آموزشی، مسکن، فضای سبز و حمل‌ونقل، شاخص‌هایی از کیفیت زندگی شهری محسوب می‌شوند. (McCrea, et al: 2006)، شاخص‌های کیفیت زندگی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی مورد مطالعه قرار می‌دهد. (Malkina Pykh, 2007)، کیفیت ذهنی زندگی افراد می‌توان متأثر از فاکتورهای فردی، اجتماعی- اقتصادی و جمعیت شناختی باشد. کینک و هندیس (۲۰۰۳)، کیفیت زندگی رو در بعد فیزیکی، روانی، اجتماعی، روحی نام می‌برد. (pal, 2005)، کیفیت زندگی نشان دهنده‌ی ویژگی‌های کلی اجتماعی، اقتصادی و محیطی مناطق است.

نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش منبع: یافته‌های پژوهش

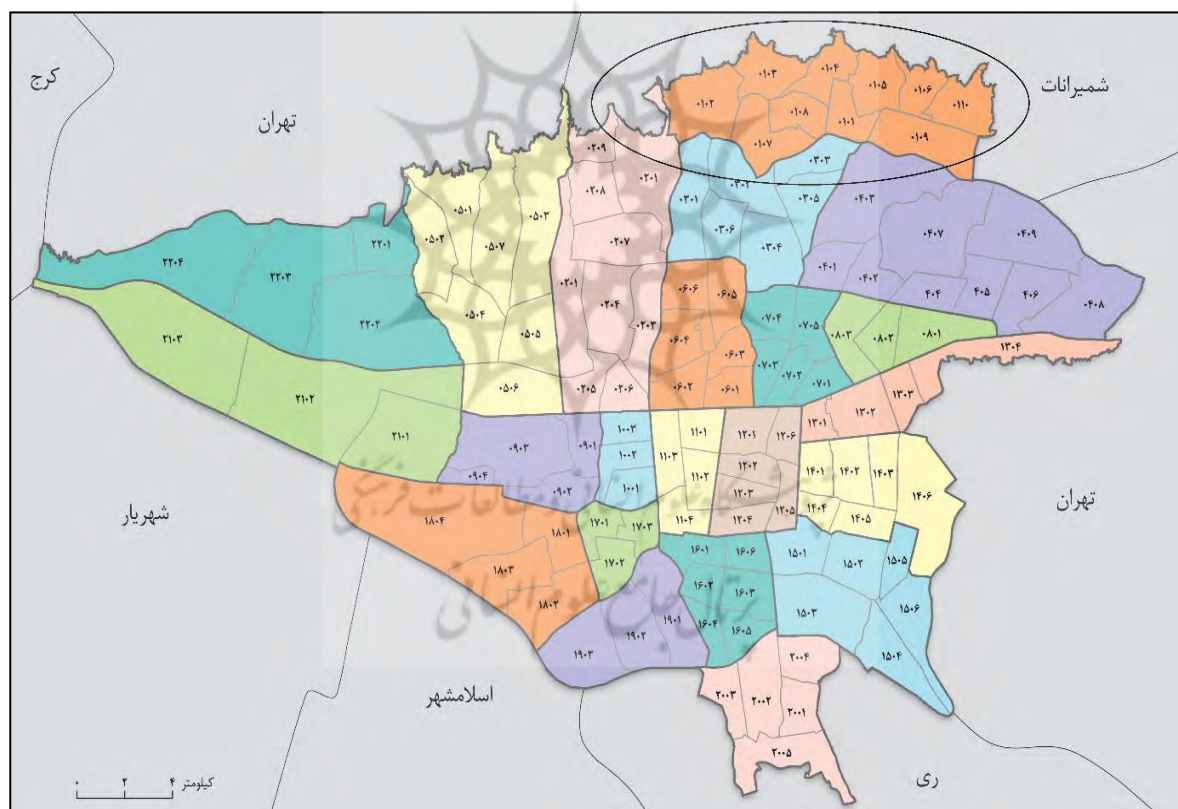
جدول ۱: برخی از مطالعات انجام شده در مورد کیفیت زندگی

محققین	نتایج به دست آمده
کیم و کواچی (۲۰۰۷)	در ایالت‌هایی که سطح سرمایه اجتماعی بالا یا متوسط بود، سطح بالاتری از سلامت جسمانی و روانی شهروندان مشاهده شده است. در این پژوهش مشخص شد که سطح درآمد و طبقه اجتماعی افراد مورد مطالعه نقش مهمی در تعیین سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی داشته است.
محمدی و همکاران (۱۳۹۵)	متغیرهای سلامت اقتصادی، سلامت روانی، سلامت محیطی، سلامت جسمانی، سلامت اجتماعی و بعد حمل و نقل بیشترین تأثیرات را در بالا بردن میزان کیفیت زندگی در سطح شهرستان دنا داشته‌اند.
سجادیان و همکاران (۱۳۹۵)	شهرنشینی سریع و لجام گسیخته، بسیاری از فرصت‌ها را برای ارتقای کیفیت زندگی به شدت محدود و در محیط‌های مختلف شهری ناموزون و نامتعادل نموده است.
حاجی نژاد و دیگران (۱۳۹۵)	محلات ناحیه دو شهر فارسان در شاخص‌های اقتصادی، با امتیاز ۰/۸۴۱، اجتماعی با امتیاز ۰/۹۸۱ و کالبدی با امتیاز ۰/۹۳۰ در رتبه اول و محلات ناحیه یک این شهر رتبه آخر را به خود اختصاص داده‌اند.

منبع: یافته‌های پژوهش

مناطق مورد مطالعه

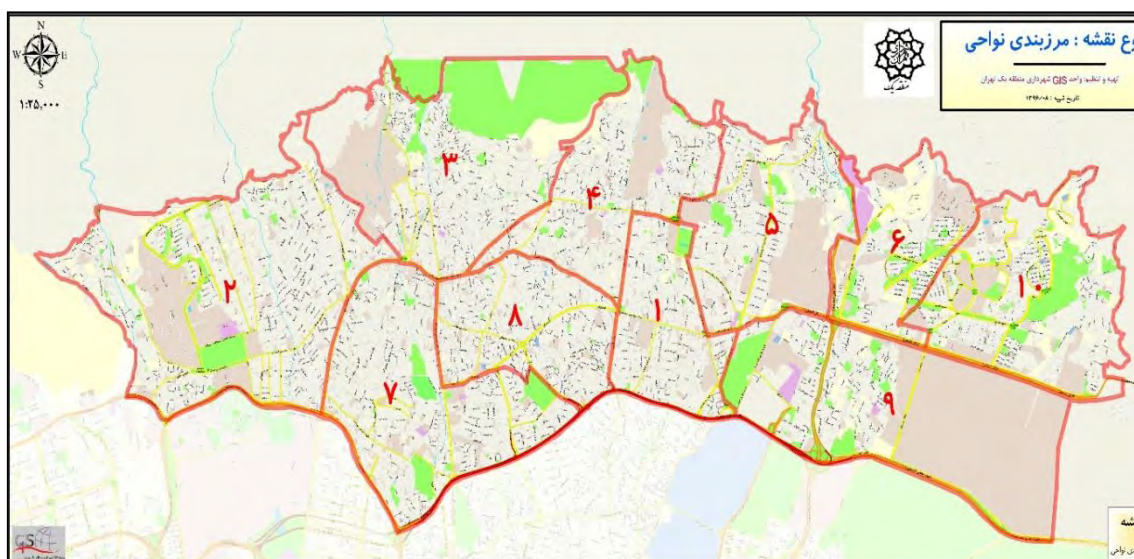
منطقه یک شهرداری، در بلندای تهران و با وسعتی حدود ۴۹/۶ کیلومترمربع بر اساس داده‌های آماری بیش از ۴۸۷ هزار نفر جمعیت را در خود جای داده است. این در حالی است که انبوه ساختمان‌های آماده و نیمه وقت در آینده‌ای نزدیک جمعیت منطقه را به مرز ۵۰۰ هزار نفر خواهد رساند.

نقشه ۱: موقعیت منطقه یک در میان مناطق ۲۲ گانه شهر تهران

منبع: (<http://dl.hom.ir>)

مختصات جغرافیایی این منطقه از طرف شمال محدود به ارتفاعات ۱۸۰۰ متری دامنه جنوبی کوه‌های البرز، از جنوب به بزرگراه شهید چمران حد فاصل دو راهی هتل آزادی و بزرگراه مدرس و پل آیت الله صدر و از غرب به اراضی رودخانه درکه و از شرق نیز به انتهای بزرگراه ارتش - کارخانه سیمان و منبع نفت شمال شرق تهران محدود می‌شود.

نقشه ۲: نواحی منطقه یک تهران

منبع: <http://dl.hom.ir>

منطقه یک شهرداری تهران یکی از مناطق شهری تهران است که در شمال شرقی شهر تهران واقع شده است. این منطقه از شمال به رشته کوه البرز، از غرب به رودخانه درکه، از جنوب به بزرگراه‌های شهید چمران و آیت‌الله صدر و از شرق به جاده لشکرک و پارک جنگلی قوچک محدود می‌شود. جمعیت این منطقه بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ ایران، ۴۸۷۵۰۸ نفر (۱۶۶،۸۸۱ خانوار) شامل ۲۳۸۶۹۳ مرد و ۲۴۸۸۱۵ زن است. این منطقه از طرف شمال محدود به ارتفاعات ۱۸۰۰ متری دامنه جنوبی کوه‌های البرز، از جنوب به بزرگراه چمران حد فاصل دو راهی هتل آزادی و بزرگراه مدرس و پل آیت‌الله صدر و از غرب به اراضی رودخانه درکه و از شرق نیز به انتهای بزرگراه ارتش- کارخانه آسفالت و منبع نفت شمال شرق تهران محدود می‌شود. این منطقه به لحاظ طراحی شهری دارای بافتی شبه روستایی است و می‌توان آن را باغ شهر نامید. شمیران که در دامنه کوهپایه‌های البرز جنوبی واقع است، به دلیل نیمه کوهستانی بودن و ساختاری ویژه که آمیزه‌ای از شهرسازی مدرن و سنتی است، اگرچه عرصه مشکلات بیشتری در فعالیت‌های عمرانی است، اما به عنوان ساختگاهی قدیمی، با اهمیت و دارای ویژگی‌های آب و هوایی، زمینه و اقتضای کارهای عمرانی بیشتری را داشته و دارد. ویژگی‌های سیاسی و اجتماعی منطقه یک عبارت‌اند از:

۱- مهم‌ترین قطب گردشگری طبیعی و تاریخی و اجتماعی

۲- دارای مطلوبیت سکونتی (سکونت شهری و بیلاقی)

۳- استقرار بازار تجریش

۴- مراکز آموزش عالی و مؤسسات درمانی

۵- وجود زیارتگاه‌های مهم تهران (امامزاده صالح، امامزاده علی اکبر و امامزاده قاسم)

۶- استقرار سفارتخانه‌ها و سازمان‌های جهانی

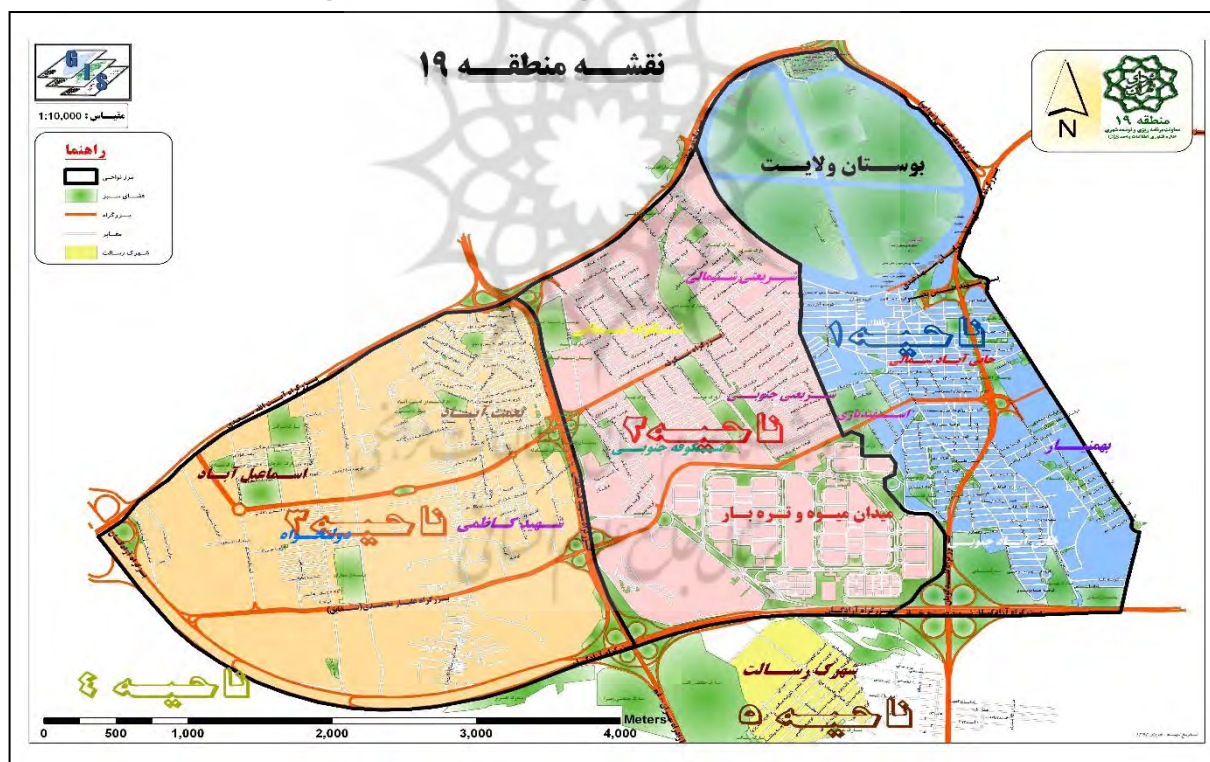
در بند، درکه، توچال، کلکچال، اوین درکه و پارک‌های جمشیدیه و قیطریه از مکان‌های تفریحی و مراکز جذب گردشگر این منطقه هستند. استقرار منطقه در دامنه رشته کوه‌های البرز و موقعیت ممتاز محل در برخورداری از این ارتفاعات، امکان افزایش جذابیت‌ها و تسهیلات و توسعه ورزش‌هایی مرتبط با کوه چون سنگ نوردی، پرواز با

کایت، اسکی روی چمن و برف، ایجاد امکانات رفاهی و ورزشی شامل میدین ورزشی، استخرهای روباز زمستانی و تابستانی، سرگرمی‌های علمی و آموزشی همچون سنگ شناسی، گیاه شناسی، حشره شناسی و همچنین سرمایه گذاری‌های اساسی در قالب هتل‌های کوهستانی و پارک‌های کوهستانی را مد نظر قرار می‌دهد.

از مهم‌ترین مراکز فرهنگی این منطقه می‌توان به فرهنگسرای نیاوران و نگارخانه جماران، فرهنگسرای ملل، کاخ موزه سعد آباد، کاخ ملت و کاخ نیاوران و همچنین امامزاده صالح تجریش اشاره کرد. همچنین موزه طبیعت و حیات وحش ایران (دارآباد) و مرکز علوم و ستاره شناسی واقع در خیابان عمار از جمله مراکز علمی و تحقیقاتی و تفریحی این منطقه هستند. منطقه یک شهرداری تهران و ناحیه شمیران جزو مطلوب‌ترین مناطق تهران به جهت دارا بودن منابع طبیعی و میراث فرهنگی و تاریخی به شمار می‌آید. این منطقه از دیرباز تاکنون مکان استقرار صاحب‌منصبان دولتی - حکومتی و فعالیت‌های بین‌المللی و دیپلماتیک بوده است. شهرداری منطقه یک دارای ۱۰ ناحیه و ۲۶ محله شهری است و جمعیت آن بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر ۴۹۳۸۸۹ نفر است.

منطقه ۱۹

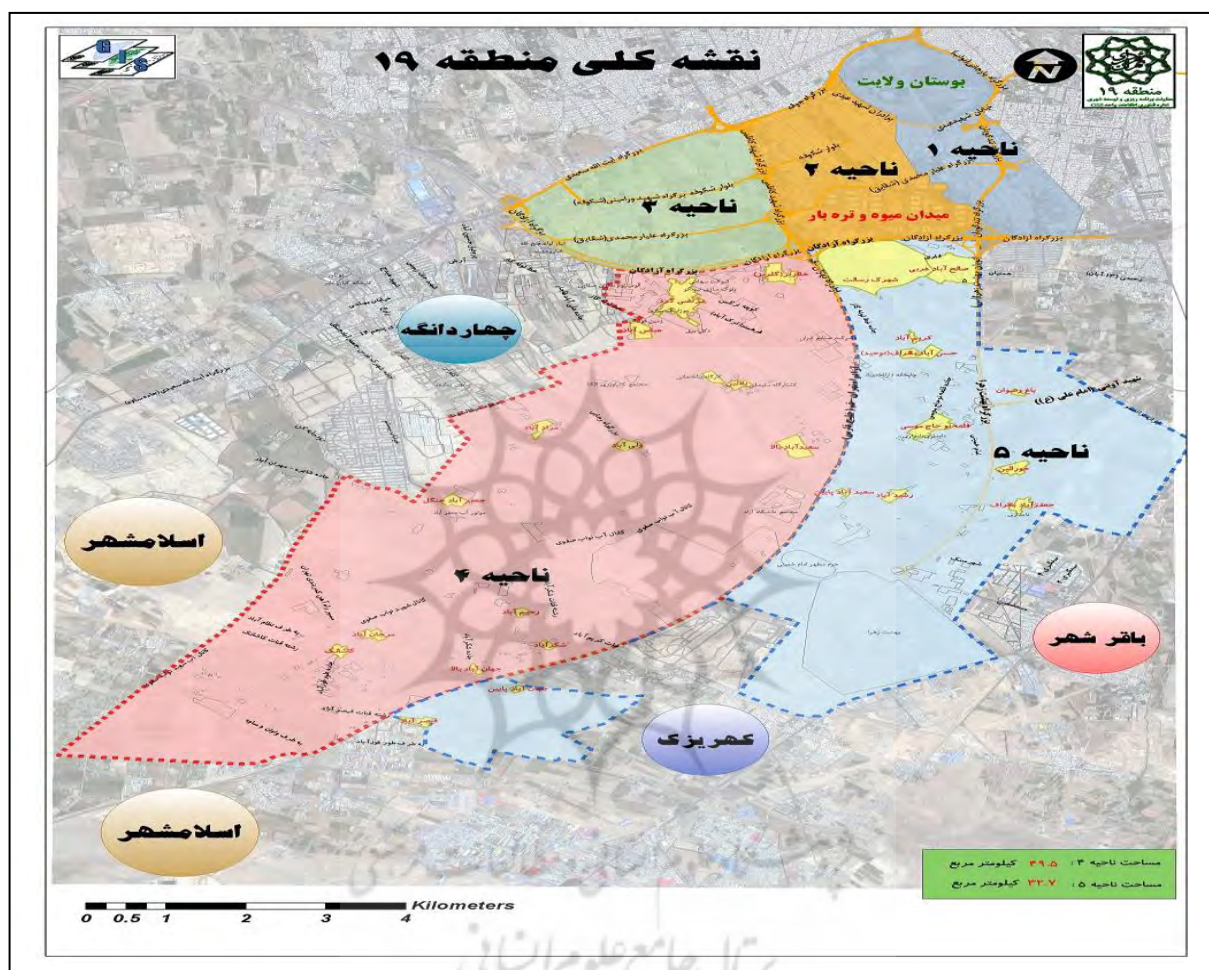
منطقه نوزده شهرداری تهران با وسعتی برابر ۸۹،۱۹ کیلومترمربع در جنوبشهر تهران واقع شده است.

نقشه ۳: منطقه ۱۹ شهرداری تهران منبع: <http://region19.tehran.ir>

در انتها الیه جنوبی شهر تهران واقع گردیده است و در مجاورت مناطق ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۰ است. این منطقه شامل محله‌های متعددی است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: خانی‌آباد، شهرک شریعتی، عبدل‌آباد، نعمت‌آباد، صالح‌آباد، دولتخواه. از جمله اماکن شاخص منطقه نیز می‌توان به کوره‌های آجرپزی، بوستان ولایت، دانشکده شریعتی، دانشگاه آزاد شهرری، دانشکده بین‌المللی دندانپزشکی پردیس، میدان تره بار مرکزی شهر تهران و بهشت زهرا و مرقد مطهر امام راحل (ره) و مرکز خرید و فروش همگانی خودرو اشاره نمود. منطقه نوزده از شمال به اتوبان

جوانه، از جنوب به اتوبان آزادگان، از شرق به اتوبان نواب، خیابان بهمنیار و از غرب به اتوبان آیت الله سعیدی محدود می‌شود. این منطقه از بافتی قدیمی برخوردار است و شامل محله‌های متعددی است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: خانی‌آباد نو، شهرک شریعتی، عبدالآباد، نعمت‌آباد، صالح‌آباد، دولت‌خواه، شهرک احمدیه و شهرک بخارائی. این منطقه با مناطق ۱۶، ۱۷، ۱۸ و ۲۰ همجوار است و دارای ۵ ناحیه و ۱۲ محله است و براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت منطقه ۱۹ برابر ۲۵۵۵۳۳ هزار نفر است.

نقشه ۴: نواحی منطقه ۱۹ شهرداری تهران منبع: (<http://region19.tehran.ir>)

با توجه به شرایط جغرافیایی منطقه ۱۹ که در حاشیه جنوبی تهران قرار گرفته و بعنوان دروازه جنوبی شهر محسوب می‌شود، روزانه پذیرای انبوه مسافری استان‌های جنوبی کشور و زائرین حرم مطهر حضرت امام (ره) است. افتخار هم‌جواری با صحن مطهر امام خمینی (ره) این منطقه از امتیاز ویژه‌ای برخوردار نموده است.

۱. جمعیت منطقه بر اساس سال ۱۳۹۵: ۲۵۵۵۳۳ نفر
۲. جمعیت ناحیه یک در سال ۹۵، ۸۹۴۶۰
۳. جمعیت ناحیه دو در سال ۹۵، ۹۸۱۳۹
۴. جمعیت ناحیه سه در سال ۹۵، ۶۷۹۳۴
۵. وسعت منطقه: ۹۶۲۵ هکتار

۶. تراکم خالص جمعیتی سال ۹۰ در کل ۵ ناحیه: ۲۴/۹ نفر در هکتار

۷. تراکم خالص جمعیتی سال ۹۰ در محدوده قانونی (۳ ناحیه: نواحی ۱، ۲ و ۳): ۱۱۶ نفر در هکتار

این منطقه از شمال به اتوبان جوانه و اتوبان آیت‌الله سعیدی، از جنوب به اتوبان آزادگان، از غرب به اتوبان آیت‌الله سعیدی و اتوبان آزادگان و از شرق به اتوبان نواب و خیابان بهمنیار محدود شده است.

بحث و یافته‌ها:

در این پژوهش کیفیت زندگی را در دو منطقه ۱ و ۱۹ از کلان‌شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است، منطقه ۱ در شمال تهران واقع شده است و سیمای ظاهری آن نشان می‌دهد که از لحاظ کالبدی سیمای کاملاً متفاوتی با منطقه ۱۹ دارد و جزء مناطق برخوردار بشمار می‌رود و منطقه ۱۹ که در جنوب تهران است از لحاظ کالبدی با منطقه ۱ متفاوت است.

اطلاعات و داده‌های فردی مربوط به منطقه ۱ تهران

جنسیت

از تعداد ۱۶۱ پرسشنامه توزیع شده در بین ساکنان منطقه ۱ کلان‌شهر تهران، ۳۸ نفر پاسخگویان با درصد فراوانی ۲۳،۶ درصد را زن تشکیل داده‌اند و ۱۲۳ نفر پاسخگویان با درصد فراوانی ۷۶/۴ درصد مرد بوده‌اند.

جدول ۲: جنسیت پاسخگویان منطقه ۱

جنسیت	Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
زن	۳۸	۳۸	۲۳،۶	۲۳،۶	۲۳،۶
مرد	۱۲۳	۱۲۳	۷۶،۴	۷۶،۴	۱۰۰،۰
Total	۱۶۱	۱۶۱	۱۰۰،۰	۱۰۰،۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

میزان تحصیلات

بر اساس اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه توزیع شده در منطقه ۱ تهران تعداد ۸۱ نفر از پاسخگویان با درصد فراوانی ۵۰،۳ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۴۵ نفر با درصد فراوانی ۲۸ درصد دارای مدرک دیپلم، ۳۴ نفر با درصد فراوانی ۲۱،۱ درصد دارای مدرک ارشد و بالاتر و ۱ نفر با درصد فراوانی ۰،۰۶ درصد دارای مدرک دیپلم بوده‌اند. بر این اساس بیش از ۷۱ درصد از پاسخگویان به پرسشنامه در منطقه ۱ تهران دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند.

جدول ۳: میزان تحصیلات پاسخگویان منطقه ۱

میزان تحصیلات	Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
ابتدایی	1	1	.6	.6	.6
دیپلم	45	45	28.0	28.0	28.6
کارشناسی	81	81	50.3	50.3	78.9
ارشد و بالاتر	34	34	21.1	21.1	100.0
Total	161	161	100.0	100.0	

منبع: یافته‌های پژوهش

گروه سنی

بیشترین تعداد پاسخگویان با ۹۷ نفر و درصد فراوانی ۶۰,۲ درصد مابین سنین ۲۵ الی ۴۰ سال قرار داشتند. همچنین تعداد ۵۰ نفر از پاسخگویان با درصد فراوانی ۳۱,۱ درصد مابین سنین ۱۵ الی ۲۴ سال، تعداد ۱۲ نفر از پاسخگویان با درصد فراوانی ۷,۵ درصد مابین سنین ۴۱ الی ۶۳ سال و تعداد ۲ نفر از پاسخگویان نیز با درصد فراوانی ۱,۲ درصد در سن ۶۴ سال به بالا قرار داشتند. لذا بر اساس اطلاعات به دست آمده می‌توان گفت که بیشترین تعداد پاسخگویان با بیش از ۹۱ درصد جزو قشر تقریباً جوان جامعه بوده‌اند.

جدول ۴: گروه سنی پاسخگویان منطقه ۱

گروه سنی				
Cumulative Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	Valid
31.1	31.1	31.1	50	ساله 15-24
91.3	60.2	60.2	97	ساله 40-25
98.8	7.5	7.5	12	ساله 63-41
100.0	1.2	1.2	2	بالتر و 64
	100.0	100.0	161	Total

منبع: یافته‌های پژوهش

اطلاعات و داده‌های فردی مربوط به منطقه ۱۹ تهران

جنسیت

از تعداد ۱۶۱ پرسشنامه توزیع شده در بین ساکنان منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران، ۲۶ نفر پاسخگویان با درصد فراوانی ۱۶,۱ درصد را زن تشکیل داده‌اند و ۱۳۵ نفر پاسخگویان با درصد فراوانی ۷۶,۴ درصد مرد بوده‌اند.

جدول ۵: جنسیت پاسخگویان منطقه ۱۹

جنسیت				
Cumulative Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	Valid
16.1	16.1	16.1	26	زن
100.0	83.9	83.9	135	مرد
	100.0	100.0	161	Total

منبع: یافته‌های پژوهش

میزان تحصیلات

بر اساس اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه توزیع شده در منطقه ۱۹ تهران تعداد ۱۰۰ نفر از پاسخگویان با درصد فراوانی ۶۲,۱ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۴۸ نفر با درصد فراوانی ۲۹,۸ درصد دارای مدرک کارشناسی، ۸ نفر با درصد فراوانی ۵ درصد دارای مدرک ابتدایی و ۵ نفر با درصد فراوانی ۳,۱ درصد دارای مدرک ارشد و بالاتر بوده‌اند. بر این اساس بیش از ۶۲ درصد از پاسخگویان به پرسشنامه در منطقه ۱۹ تهران دارای تحصیلات دیپلم و غیر دانشگاهی بوده‌اند.

جدول ۶: میزان تحصیلات پاسخگویان منطقه ۱۹

میزان تحصیلات				
Cumulative Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	Valid
5.0	5.0	5.0	8	ابتدایی
67.1	62.1	62.1	100	دیپلم
96.9	29.8	29.8	48	کارشناسی
100.0	3.1	3.1	5	ارشد و بالاتر
	100.0	100.0	161	Total

منبع: یافته‌های پژوهش

بیشترین تعداد پاسخگویان با ۱۰۳ نفر و درصد فراوانی ۶۴ درصد مابین سنین ۲۵ الی ۴۰ سال قرار داشتند. همچنین تعداد ۴۲ نفر از پاسخگویان با درصد فراوانی ۲۶,۱ درصد مابین سنین ۱۵ الی ۲۴ سال و تعداد ۱۶ نفر از پاسخگویان با درصد فراوانی ۹,۹ درصد مابین سنین ۴۱ الی ۶۳ سال قرار داشتند. لذا بر اساس اطلاعات به دست آمده می‌توان گفت که بیشترین تعداد پاسخگویان با بیش از ۹۰ درصد جزو قشر تقریباً جوان جامعه بوده‌اند.

جدول ۷: گروه سنی پاسخگویان منطقه ۱۹

				گروه سنی
Cumulative Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	Valid
26.1	26.1	26.1	42	15-24ساله
90.1	64.0	64.0	103	25-40ساله
100.0	9.9	9.9	16	41-63ساله
	100.0	100.0	161	Total

منبع: یافته‌های پژوهش

داده‌های تحلیلی

در راستای تجزیه و تحلیل پژوهش و دست یافتن به نتایج منطقی از آزمون یومن - وایت نی استفاده شده است. این آزمون هنگامی استفاده می‌شود که دو نمونه مستقل از جامعه‌ای مفروض باشد و متغیرهای آن‌ها به صورتی ترتیبی باشند. همچنان که در جدول شماره ۸ مشاهده می‌شود میانگین رتبه‌ها در ۴ شاخص اصلی اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی برای تعیین وجود تفاوت در کیفیت زندگی در دو منطقه ۱ و ۱۹ کلانشهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۸: تفسیر یومن وایت نی در شاخص‌های مورد بررسی

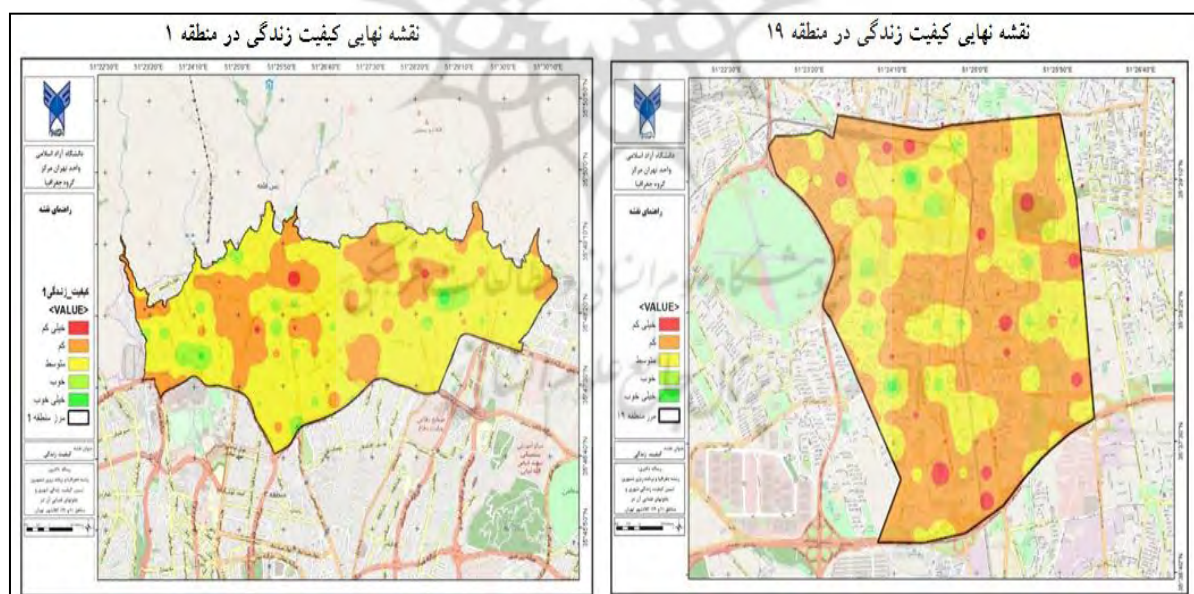
				Ranks
Sum of Ranks	Mean Rank	N	COD_REG1	شاخص
24187.00	150.23	161	منطقه ۱۹	اقتصادی
27816.00	172.77	161	منطقه ۱	
		322	Total	
25057.50	155.64	161	منطقه ۱۹	اجتماعی
26945.50	167.36	161	منطقه ۱	
		322	Total	
31265.50	194.20	161	منطقه ۱۹	زیست محیطی
20737.50	128.80	161	منطقه ۱	
		322	Total	
33176.50	206.07	161	منطقه ۱۹	کالبدی
18826.50	116.93	161	منطقه ۱	
		322	Total	
				Test Statistics ^a
	اقتصادی	اجتماعی	زیست محیطی	کالبدی
5785.500	11146.000	12016.500	7696.500	Mann-Whitney U
18826.500	24187.000	25057.500	20737.500	Wilcoxon W
-8.590	-2.191	-1.138	-6.302	Z
.000	.008	.005	.000	Asymp. Sig. (2-tailed)

a. Grouping Variable: COD_REG1

منبع: یافته‌های پژوهش

بر این اساس به لحاظ شاخص اقتصادی منطقه ۱۹، میانگین ۱۵۰/۲۳ و منطقه ۱، میانگین ۱۷۲/۷۷، به لحاظ شاخص اجتماعی منطقه ۱۹، میانگین ۱۵۵/۶۴ و منطقه ۱ میانگین ۱۶۷/۳۶، به لحاظ شاخص زیست محیطی منطقه ۱۹

میانگین ۱۹۴/۲۰ و منطقه ۱ میانگین ۱۲۸/۸۰ و به لحاظ شاخص کالبدی منطقه ۱۹ میانگین ۲۰۶,۰۷ و منطقه ۱ میانگین ۱۱۶,۹۳ را به خود اختصاص داده است. بر این اساس همچنان که مشاهده می‌شود بین وضعیت شاخص‌های در دو منطقه تفاوت وجود دارد به طوری که میانگین هر یک از شاخص‌های مطروحه نشانگر وجود چنین تفاوتی در بین مناطق است. با توجه به تفسیر یو من وایت نی رتبه گروه اول یعنی منطقه ۱۹ کمتر از رتبه گروه دوم یعنی منطقه ۱ است به همین دلیل مقدار آماره Z منفی است و با توجه به مقدار آزمون Z و درصد (۱/۱۳۸- برای مؤلفه اجتماعی) و (۶/۳۰۲- برای مؤلفه زیست محیطی) و (۸/۵۹۰- برای مؤلفه کالبدی) و (۲/۱۹۱- برای مؤلفه اقتصادی) و مقدار سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ برای تمامی موارد باید گفت در سطح ۰/۹۹ درصد تفاوت معنی‌داری بین وضعیت زندگی در منطقه ۱۹ به‌عنوان یک مکان عدم برخوردار و منطقه ۱ به‌عنوان یک مکان برخوردار وجود دارد. از طرف دیگر با توجه به بررسی‌ها و نتایج به دست آمده وضعیت اقتصادی و اجتماعی ساکنان دو منطقه با هم تفاوت‌هایی دارد بطوریکه از لحاظ شاخص‌های اقتصادی وضعیت ساکنان منطقه ۱ کلان‌شهر تهران به مراتب مناسب‌تر و مطلوب‌تر از وضعیت اقتصادی ساکنان منطقه ۱۹ تهران بوده است. همچنین از لحاظ شاخص اجتماعی نیز وضعیت به همین روال است و ساکنان منطقه ۱ شرایط بهتری را در مقایسه با منطقه ۱۹ را دارا می‌باشند و همین امر باعث ایجاد تفاوت‌های فضایی در نحوه برخورداری و دسترسی به خدمات و امکانات در سطح این مناطق شده است. برای توجیه بهتر این موضوع نقشه‌های نهایی مربوط به کیفیت زندگی در دو منطقه مورد ارائه گذاشته می‌شود.

نقشه ۱: کیفیت زندگی در مناطق ۱ و ۱۹

منبع: نقشه پایه: شهرداری تهران (طرح جامع ۱۳۸۶)، منبع: (یافته‌های پژوهش)

همچنان که در نقشه نهایی مربوط به کیفیت زندگی در منطقه ۱ کلان‌شهر تهران، مشاهده می‌شود بیشتر ساکنان این منطقه دارای کیفیت زندگی در حد متوسط بوده‌اند. اگرچه در بخش‌های از جمله شمال و مرکز منطقه مردم از کیفیت زندگی در این نواحی راضی نیستند، اما به صورت کلی می‌توان گفت وضعیت زندگی بیشتر ساکنان منطقه در حد متوسطی از لحاظ شاخص‌های مورد بررسی دارند.

چنانچه در نقشه نهایی مربوط به کیفیت زندگی در منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران، مشاهده می‌شود بیشتر ساکنان این منطقه دارای کیفیت زندگی نامناسب بوده‌اند و بخش‌های دیگر منطقه نیز دارای کیفیت زندگی متوسط بوده‌اند. بر اساس آنچه گفته شد و با استناد به نقشه‌های نهایی کیفیت زندگی مناطق ۱ و ۱۹ می‌توان گفت کیفیت زندگی از نظر شاخص‌های مختلف، در مناطق ۱ و ۱۹ کلان‌شهر تهران به سبب تفاوت‌های فضایی و شرایط اجتماعی و اقتصادی ساکنان است.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

آن‌گونه که موسسه مرسر اعلام کرده، فهرست شاخص کیفیت زندگی با بررسی ۴۵۰ شهر جهان و بر اساس معیارهای زیر تنظیم شده است:

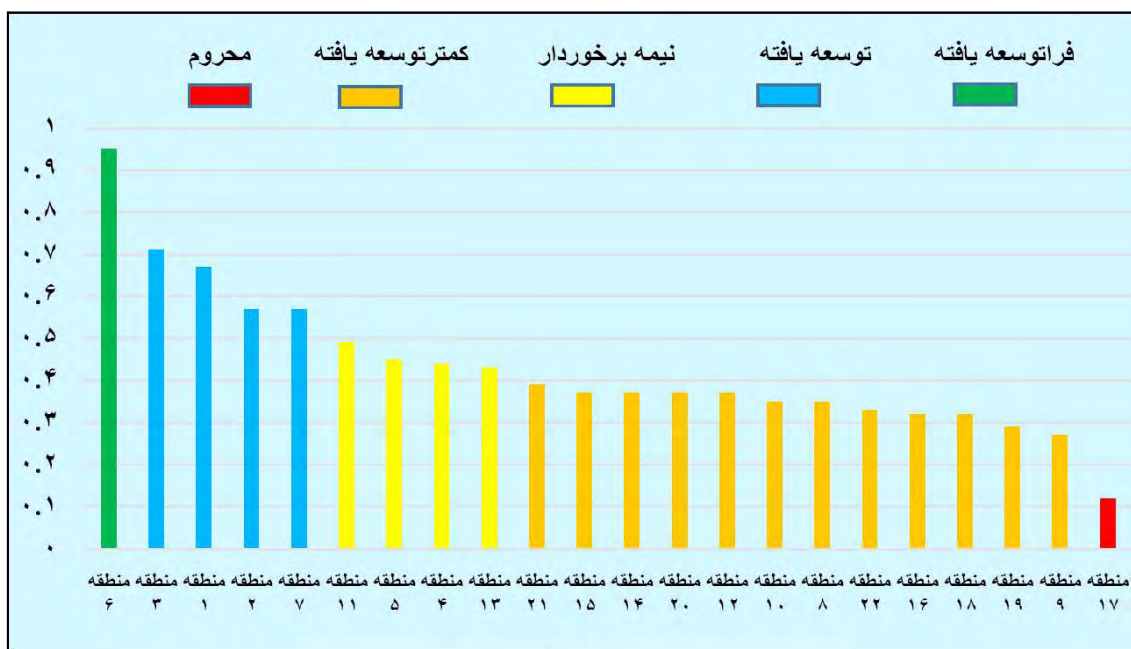
۱. فضای اجتماعی (ثبات سیاسی، جرائم، اعمال قانون)
۲. فضای بهداشتی (خدمات درمانی، بیماری‌های واگیر، سامانه فاضل آب)
۳. محیط زیست (آلودگی هوا، بلایای طبیعی)
۴. فضای آموزشی (دسترسی به خدمات استاندارد و بین‌المللی آموزشی)
۵. فضای اقتصادی (مقررات مالی، خدمات بانکی)
۶. فضای فرهنگی (دسترسی به رسانه‌های آزاد، آزادی‌های فردی)
۷. خدمات عمومی (برق، آب، حمل‌ونقل و ترابری، حجم ترافیک)
۸. خدمات تفریحی (رستوران‌ها، سالن‌های نمایش، ورزشگاه‌ها)
۹. کالاهای مصرفی (دسترسی به غذا، کالاهای مصرفی روزمره، خودرو)
۱۰. مسکن (خانه، لوازم خانگی، مبلمان، خدمات ساختمانی)

در گروه «اقتصاد شهر و کیفیت مالی اداره پایتخت» مهم‌ترین موضوع شفافیت دخل و خرج و تقویت منابع پایدار شهر بررسی شده است. اکثر کارشناسان شهری معتقدند: پایتخت در مقایسه با ابرشهرهای جهان فوق‌العاده گران اداره می‌شود. طوری که سرانه بودجه شهرداری در حال حاضر حدود ۲ میلیون تومان است و همچنین نسبت بودجه شهرداری به تولید ناخالص داخلی تهران حدود ۲۵ درصد برآورد می‌شود اما این نسبت در شهرهای بزرگ جهان کمتر از ۱۵ درصد است. در گروه «کیفیت سکونت در شهر» نیز به آنچه به‌عنوان مسئولیت شهرداری برای تنظیم بازار مسکن در همه سال‌های گذشته مغفول مانده، پرداخته شده است. مدیریت شهری می‌تواند از طریق ابزارهایی همچون پروانه ساختمانی و شارژ شهری، هزینه تأمین مسکن در پایتخت را کاهش دهد. گروه ششم نیز با عنوان «کیفیت اداره شهر» طبقه‌بندی شده است. در این گروه تورم نیروی انسانی مجموعه مدیریت شهری به‌عنوان یکی از چالش‌های اصلی ساختار مدیریت شهری مطرح است. بر اساس نظر کارشناسان الگوی استاندارد میزان نیروی انسانی مشغول به کار در مجموعه شهرداری تهران باید معادل ۶ هزار نفر باشد اما هم‌اکنون نیروی انسانی شاغل در این مجموعه نزدیک به ۶۰ هزار نفر برآورد می‌شود. از این رو کارشناسان معتقدند کاهش حجم نیروی انسانی در مجموعه شهرداری منجر به کاهش هزینه‌های جاری در شهرداری می‌شود. آخرین گروه این شاخص‌ها مربوط به کیفیت رفاه شهری است که خدمات هفت‌گانه شهری در آن قرار دارد و مسئولیت تأمین آن با شهرداری

است. این خدمات وزن قابل توجهی از میزان رضایتمندی شهروندان از شهرداری را دارد. یکی از اقدامات برای افزایش سرانه‌های خدمات شهری آن است که روال کنونی در صدور مجوزهای بی‌رویه برای تجاری‌سازی و کاربری‌های مازاد کنترل شود و همچنین اراضی ذخیره در خدمت افزایش خدمات شهری قرار گیرد. نکته مهم دیگر آنکه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای تأمین خدمات هفت گانه نیازمند حمایت از سوی شهرداری است. این حمایت‌ها از طریق دو ابزار یعنی تخفیف در هزینه صدور پروانه ساختمانی و تسهیل شرایط واگذاری زمین خواهد بود. گفتنی است اهداف کمی و کیفی تعیین شده برای شاخص‌ها در سال ۱۴۰۰ نیز به گونه‌ای در نظر گرفته شده که آن دسته از شاخص‌هایی که باید مسیر بهبود آن‌ها به شکل رشد مثبت شاخص طی شود، یک سطح حداقلی برای ارقام آن‌ها عنوان شده و همچنین شاخص‌هایی که در مسیر بهبود کیفیت پایتخت باید از میزان آن‌ها کاسته شود از جمله شاخص مربوط به سفر با خودروی شخصی، یک سقف حداکثری برای آن لحاظ شده است.

به دلیل توزیع نامتعادل امکانات شهری، فقط ۲۳ درصد محدوده شهر تهران که تنها پنج منطقه از ۲۲ منطقه این کلان‌شهر را در برمی‌گیرد، جزو نقاط توسعه‌یافته پایتخت تلقی می‌شود به این صورت که ساکنان مناطق شش، سه، یک، دو و هفت به ترتیب جزو پایتخت‌نشینان دارای رفاه شهری محسوب می‌شوند. چهار منطقه شامل مناطق یک، ۳، ۶ و ۷ به عنوان مناطق فراتوسعه‌ای شناخته شده‌اند. ۸ منطقه شامل مناطق ۲، ۱۳، ۴، ۱۲، ۵، ۱۱ و ۱۴ نیز در گروه توسعه‌یافته رو به بالا و پنج منطقه ۱۵، ۲۰، ۱۹، ۹ و ۲۱ در گروه میان توسعه‌ای قرار گرفته‌اند. همچنین رتبه‌بندی مناطق بر اساس عامل اقتصادی نشان می‌دهد پنج منطقه محروم یا در کمترین حد توسعه‌یافتگی در سطح شهر تهران وجود دارد که شامل مناطق ۱۰، ۱۸، ۲۲، ۱۶ و نهایتاً منطقه ۱۷ می‌شوند. بر اساس عامل کالبدی - فضایی فقط منطقه ۶ شهر تهران حائز کسب رتبه فراتوسعه‌ای شناخته شده است. همچنین مناطق توسعه‌یافته رو به بالا شامل دو منطقه یک و ۲۲ و مناطق میان توسعه‌ای شامل مناطق ۳، ۱۲، ۱۱، ۲۱ و ۲۰ می‌شود. ۱۴ منطقه باقی مانده شهر تهران نیز در دو گروه محروم یا دارای حداقل سطح توسعه‌یافتگی هستند. البته مناطق شهر تهران با توجه به عامل اجتماعی نیز از میان مناطق ۲۲ گانه پایتخت همچون عامل کالبدی - فضایی منطقه ۶ تهران در گروه فرا توسعه یافته قرار می‌گیرد. مناطق ۳، ۱۱، ۷ و ۱۲ نیز به عنوان مناطق توسعه‌یافته رو به بالا و منطقه یک به عنوان یک منطقه میان توسعه شناخته شده است. در این بررسی ۵۰ درصد مناطق شهر تهران در گروهی قرار گرفته‌اند که حداقل سطح توسعه‌یافتگی را دارند. این گروه شامل مناطق ۲۱، ۲۲، ۹، ۱۰، ۵، ۲۰، ۴، ۱۳، ۱۶ و ۲ می‌شود؛ و در گروه محروم نیز مناطق ۱۸، ۱۴، ۱۹، ۱۵ و ۱۷ قرار گرفته‌اند. نکته جالب آنکه بیشترین مناطق محروم یا دارای حداقل سطح توسعه در عامل اجتماعی خود را نشان می‌دهد که ۱۶ منطقه را در خود جای داده است.

بر اساس عوامل تلفیقی نیز منطقه ۶ تهران به عنوان تک منطقه فرا توسعه‌یافته معرفی شده است. مناطق ۷، ۲، ۱ و ۳ در گروه توسعه‌یافته رو به بالا و مناطق ۱۳، ۴، ۵ و ۱۱ در گروه نیمه برخوردار قرار گرفته‌اند. همچنین ۱۳ منطقه شهری باقیمانده نیز در دو گروه محروم و دارای حداقل سطح توسعه‌یافتگی قرار دارند (علوی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۱۰).

نمودار ۲: سطح رفاه ۲۲ منطقه تهران

منبع: (<http://donya-e-eqtasad.com>)

در برنامه‌ریزی شهری آنچه می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی و تحقق‌پذیری بیشتر عدالت اجتماعی در شهرها کمک نماید، توجه به عدالت فضایی و برنامه‌ریزی‌هایی است که خدمات را عادلانه در مناطق مختلف توزیع نمایند. در نظام برنامه‌ریزی شهری ایران، توزیع منابع در شهر بر اساس یک سری سرانه‌ها در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی صورت می‌گیرد که تأمل در آن‌ها نشان از بی‌توجهی به مفهوم عدالت اجتماعی در شهرهاست؛ بنابراین برای سنجش وضعیت عدالت توزیع خدمات در سطح شهر، به سبب پیوند فضایی- عملکردی، خدمات می‌بایست در ارتباط با هم در نظر گرفته شوند که نیاز به هماهنگی بین مدیریت‌های متنوع در توزیع این خدمات است و مدیریت یکپارچه شهری می‌تواند راه حلی در این زمینه باشد. همچنین توزیع خدمات شهری باید بر اساس تغییرات جمعیتی و شعاع خدمات‌رسانی و کارایی تسهیلات به عنوان عاملی تأثیرگذار در سنجش عدالت مدنظر قرار گیرد. از طرف دیگر وجود تعادل و هماهنگی بین نواحی و فضاهای شهری و برقراری عدالت اجتماعی در دسترسی به کاربری‌های مختلف در شهرها یکی از اهداف توسعه پایدار محسوب می‌شود و در صورت عدم رعایت این اصل، سرمایه‌گذاری‌های انجام شده نه تنها باعث توسعه نخواهد شد، بلکه نابرابری‌های موجود را عمیق‌تر نموده و باعث رشد غده‌ای و ناهماهنگ با توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی می‌شود. بر این اساس برای کاهش و پر کردن کاستی‌های موجود، شاخص عدالت یکپارچه که مبتنی بر دورنمایی از تحلیل فضایی تئوری‌های دسترسی، سیستم اطلاعات جغرافیایی و... توانسته‌اند مسئله دسترسی به تسهیلات شهری را نه تنها برای یک نوع خدمت خاص بلکه برای تعداد زیادی از خدمات تحلیل نماید و چگونگی پراکنش فضایی خدمات (تمرکز و تفرق) و درنهایت عدالت فضایی را تبیین نماید. بر این اساس تحلیل تمرکز فضایی خدمات شهری و چگونگی دسترسی به آن در قالب مدل یکپارچه دسترسی و تحلیل رابطه بین تمرکز خدمات و میزان دسترسی که به نوعی تصویرگر عدالت فضایی شهری است، مسئله اساسی تحقیق است. در این پژوهش به منظور تحلیل پراکنش فضایی خدمات شهری در رضایتمندی از

وضعیت کیفیت زندگی در دو منطقه یک و نوزده کلان‌شهر تهران از نقشه‌های کیفیت زندگی و پرسشنامه‌های مدون استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد که در بسیاری از شاخص‌های مورد بررسی در این پژوهش از جمله شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی، اوقات فراغت، کالبدی و دسترسی به خدمات از لحاظ میزان و توزیع نوع امکانات تفاوت‌های مابین منطقه ۱ به عنوان یکی از مناطق تقریباً برخوردار کلان‌شهر تهران و منطقه نوزده به عنوان یکی از مناطق محروم و کمتر توسعه یافته تفاوت‌هایی وجود دارد. به گونه‌ای که در بیشتر شاخص‌ها وضعیت کیفیت زندگی منطقه یک در حد متوسط به بالا بوده است و می‌توان گفت که نوعی رضایت از وضعیت کیفیت زندگی در بین ساکنان محدوده وجود دارد. تنها می‌توان به وجود تهدیدی به عنوان وضعیت نامناسب زیست محیطی و وجود انواع آلودگی از جمله صدا، بو، مزاحمت‌ها و... اشاره کرد که به عنوان یک تهدید بالقوه زندگی ساکنان منطقه را با مخاطره روبرو کرده است و می‌بایست مدیران شهری در برنامه‌های آتی به امر توجه ویژه‌ای داشته باشند و در راستای کاهش آن اقدام کنند. از طرف دیگر وضعیت کیفیت زندگی در منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران از بسیاری از شاخص‌های مورد بررسی در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارد که این امر در شاخص‌های اقتصادی، کالبدی، فرهنگی بیشتر نمایان است. به طوری که از همین عوامل می‌توان به عنوان تهدیدهای پیش روی منطقه ۱۹ می‌توان نام برد که می‌طلبد مدیران شهری در راستای کاهش نابرابری‌های فضایی موجود و همچنین بهبود وضعیت کیفیت زندگی گام‌های مؤثر و عملی بردارند.

منابع

- براتی ناصر، یزدان پناه شاه‌آبادی محمدرضا (۱۳۹۰)، بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری (نمونه موردی: شهر جدید پردیس)، نشریه: جامعه پژوهی فرهنگی: دوره ۲، شماره ۱؛ از صفحه ۲۵ تا صفحه ۴۹. بهار و تابستان ۱۳۹۰.
- حاجی نژاد، علی؛ قادری، جعفر؛ قاسمی قاسموند، عزت‌اله (۱۳۹۵)، تحلیلی بر مفهوم کیفیت زندگی در محلات شهری (نمونه موردی: شهر فارسان)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۲۱، صص ۱۶۷-۱۷۸.
- حسین زاده، داود، میرزایی، سائینا (۱۳۸۶)، کیفیت زندگی کاری و تأثیر آن بر بهره‌وری، فصلنامه مدیریت، سال هجدهم، شماره ۱۲۳- صص ۱۷-۲۰.
- رهنما، گیتی (۱۳۷۵)، گزارش درباره کیفیت زندگی کارگران ایران در کیفیت زندگی، تهران: امیرکبیر.
- سجادیان، ناهید؛ نعمتی، مرتضی؛ دامن باغ، صفیه؛ شجاعیان، علی (۱۳۹۵)، تحلیلی بر رشد سریع شهرنشینی و کیفیت زندگی در کلان‌شهر اهواز، جغرافیا و آمایش شهری و منطقه‌ای، شماره ۱۸، صص ۱۸۷-۲۱۴.
- شهرداری تهران (۱۳۸۶)، سند اصلی طرح راهبردی-ساختاری توسعه و عمران شهر تهران، (طرح جامع تهران)، مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران.
- فرجی ملایی، امین؛ عظیمی، آزاده و زیاری، کرامت‌الله (۱۳۸۹)، تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره دوم، ۱-۱۶.
- قالیباف، محمدباقر، مجتبی روستائی، مهدی رمضان زاده، محمد رضا طاهری (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (محلله یافت‌آباد)، فصلنامه علمی و پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران، سال نهم، شماره ۳۱.
- کرد زنگنه، جعفر (۱۳۸۱)، بررسی کیفیت زندگی مرتبط با سالمندان و عوامل مؤثر بر آن، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی تهران.

- محمدی، جمال، خان آقایی، اعظم، رزم پوری، علی اکبر (۱۳۹۵)، ارزیابی شاخص های کیفیت زندگی در شهرهای کوچک اندام (مطالعه موردی: شهر دنا)، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۵۵، صص ۸۷-۱۰۹.
- مهديزاده، جواد (۱۳۸۵)، معيارها و ضوابط ساماندهی صنایع و خدمات شهری، جلد اول، انتشارات سازمان شهرداری های کشور، تهران.
- Camagni, R., Capello, R., & Nijkamp, P, 1998, Towards Sustainable City Policy: an economy environment technology nexus, *Ecological Economics*, 24.
- Cuadrado-Ballesteros, B. Garcia-Sanchez, I.M. Prado-Lorenzo, J.M, 2012, Effects of different modes of local public services delivery on quality of life in Spain. *Journal of Cleaner Production* 37(68-81).
- Diener E, Eunkook, S, 1998, Measuring quality of life: Economic, Social, And Subjective indicators, *Social Indicators Research* to, 1997: 189 ,216.
- Fryback, D. G. Palta, M. Cherepanov, D. Bolt, D. & Kim, J.-S, 2010, "Comparison of Five Health Related Quality-of-Life Indexes Using Item Response Theory Analysis". *Medical Decision Making: An International Journal of the Society for Medical Decision Making*, 30(1): 5-15. doi:10.1177/0272989X09347016
- Hardi, P. and Pinter, L, 2006, City of Winnipeg Quality of Life Indicators, In Sirgy, M. J., Rahtz, D., and Swain, D. [eds] *Community Quality of Life Indicators: Best Cases 2*, Springer.
- Keles, R, 2012, The quality of life and the environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 35(23-32).
- Kim, M. and J. Kawachi. (2007). "U.S. State Level Social capital and Health related Quality of Life" *A.E.P.*, v.17, n.4.
- King CR, H, 2003, *Quality of life from Nursing and patient perspective*, Jones and Bartlett publishers. Massachusettes.
- Lynda, L., Diana, E, 2005, "A concept of quality of life", *Journal of Orthopedic nursing*, No 9: 12 ,18.
- Malkina Pykh, Irina G And Pykh, Yuri A, 2007, " Quality of Life indicator at different scales: theoretical background". *Ecological Indicators*. No 228.
- McCrea, R., Shyy, T. K. and Stimson, R, 2006, What is the Strength of the Link Between Objective and Subjective Indicators of Urban Quality of Life?, *Applied Research in Quality of Life*, 1(1): 79 , 96.
- Morais, P. Camanho, S, 2011, Evaluation of Performance of European Cities with the aim to promote quality of life improvements. *Omega* 39. (398_409).
- Moser, G, 2009, Quality of Life and Sustainability: Toward Person-Environment Congruity. *Journal of Environmental Psychology*(29), p.p351-357.
- Pacione, M., 2003, Urban environmental quality and human wellbeing ,a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning*, 65(1 ,2): 19
- Pal, A. K., & Kumar, U. C, 2005, Quality of Life (QoL) concept for the evaluation of societal development of rural community in West Bengal, India. *Asia Pacific Journal of Rural Development*, 15(2), 83 ,93.
- philips D, 2006, *Quality of life concept, policy and practice* London, routledge, 276.
- Rinner, C, 2007, A geographic visualization approach to multi criteria evaluation of urban quality of life, *International Journal Geographic Information Science*, Vol.21, no.8.
- Talen, E. and Shah, S, 2007, Neighborhood Evaluation Using GIS: An Exploratory Study, *Environment and Behavior*, 39.
- Wang, B. L. X. Stanton, B. and Fang, X, 2010, The Influence of Social Stigma and Discriminatory Experience on Psychological Distress and Quality of Life among Rural-to-Urban Migrants in China, *Social Science and Medicine*.
- Young, A. Odoms, 2008, Factors that influence body image representations of Black Muslim women. *Soc Sci Med*. 2008. 66. pp: 2573 ,2584.
- Zivlova I. & J. Jansky, 2008, Analysis of life quality development in the administrative districts of South Moravia, *Agric. Econ. – Czech*, 54, 2008 (9)
- <http://dl.hom.ir>
- <http://region19.tehran.ir>
- <http://donya-e-eqtasad.com>